

REFERANDUM MU, PLEBİSİT Mİ?

Kemal Gözler*

16 Nisan 2016 tarihinde oylanacak olan Anayasa Değişikliği Kanunu hakkında şimdiye kadar üç makale¹ yazdım. Her üç makalede de Anayasa değişikliğinin içeriğini inceledim. Şimdi de bu makalemlerle söz konusu değişikliğin yapılabildiği usûlüne ilişkin konuları inceleyeceğim.

Bu makale, Anayasa değişikliğine ilişkin son makalem olacak. Anayasa değişikliğiyle ilgili önümüzdeki haftalarda bu makalelerimi de içeren küçük bir kitap çıkarmayı planlıyorum.

Anayasa Değişikliği Kanunu, 11 Şubat 2017 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak halkoylamasına sunuldu. Halkoylaması, bir buçuk ay kadar sonra, 16 Nisan'da yapılacak. Halkoylamasına yönelik propaganda çalışmaları başladı. Halkoylamasına nasıl bir ortamda gideceğimiz az çok ortaya çıkıyor. Tam da bu konuda, daha da geç kalmadan, halkoylaması sürecinde, gerek “Evet” oyu, gerekse “Hayır” oyu lehine yapılan propagandalardaki yanlışlıklara işaret etmek ve bu konuda birtakım uyarılarda bulunmak istiyorum.

Bu makalenin temel tezi şudur: 16 Nisan halkoylaması, normal olarak bir “plebisit” değil, bir “referandum”dur. Ama bu “referandum”un kötü niyetle bir “plebisit”e dönüştürülme ihtimali vardır. Plebisite dönüşmüş bir referandumun bu memlekete zararı dokunur. Bu nedenle herkesin çok dikkatli olması gerekir.

Peki ama “referandum” nedir, “plebisit” nedir?

* <http://www.anayasa.gen.tr/gozler.htm>.

1. Kemal Gözler, “Elveda Kuvvetler Ayrılığı, Elveda Anayasa: 10 Aralık 2016 Tarihli Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri”, <http://www.anayasa.gen.tr/elveda-anayasa-v2.pdf> (Konuluş Tarihi: 23 Aralık 2016).

Kemal Gözler, “Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa *Neverland* Sistemi mi? 16 Nisan'da Neyi Oylayacağız?”, <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.pdf> (Konuluş Tarihi: 24 Şubat 2017).

Kemal Gözler, “16 Nisan'da Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Bir ‘Suistimalci Anayasa Değişikliği’ midir?”, <http://www.anayasa.gen.tr/suistimalci.pdf> (Konuluş Tarihi: 1 Mart 2017).

I. TEORİK ÇERÇEVE: REFERANDUM - PLEBİSİT AYRIMI

Anayasa hukukunda “referandum” ile “plebisit” arasında ayırım yapılı². Plebisit de aslında bir referandumdur; ama özünden saptırılmış, amacından çıkarılmış, kötüye kullanılmış bir referandum. Tabir caiz ise, her halkoylaması bir “referandum” değildir; bazı halkoylamaları bir “plebisit”tir. Önce normal kurum olan “referandum”u, sonra da “plebisit”i görelim:

A. REFERANDUM

Referandum, en kısa tanımıyla, parlâmento tarafından kabul edilen bir kanun metninin halkın onayına sunulmasıdır. Bu usûlde, parlâmento tarafından kabul edilen bir kanun metninin yürürlüğe girebilmesi için seçmenlerin çoğunluğu tarafından da kabul edilmesi gerekmektedir³.

Biz bu makalede “referandum” terimini saf anlamıyla, amacından saptırılmamış, bir metnin kabulü için yapılan halkoylaması anlamında kullanıyoruz.

B. PLEBİSİT

Öncelikle bir not düşelim: Aşağıda plebisitin gerek tanımı, gerekse özellikleri konusunda yapılan açıklamalar, tek kelimesine dokunmaksızın, benim 1989-1990 eğitim ve öğretim yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi iken hazırladığım ve Prof. Dr. Ergun Özbudun, Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu ve Prof. Dr. Yahya Zabunoğlu’dan oluşan jüri huzurunda 15 Ekim 1990 tarihinde savunduğum “Kurucu İktidar” başlıklı yüksek lisans tezimin 104-109’uncu sayfalarından alınmıştır (Plebisite ilişkin bu paragrafları bu makalenin ana metniyle karışmasını diye farklı bir yazı tipiyle ve girintili paragraf olarak veriyorum)⁴.

-
2. Türkçe olarak bkz.: Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2011, c.I, s.680-684; İbrahim Şahbaz, *Yarı Doğrudan Demokrasi Kurumu Olarak Referandum ve Türkiye*, Ankara, Yetkin, 2006, s.92-101; İlker Gökhan Şen, *Doğrudan Demokrasi*, İstanbul, Oniki Levha, 2013, s.22-29; Fransızca olarak bkz.: Jean-Marie Denquin, *Référéndum et plébiscite*, Paris, LGDJ, 1976; Michèle Guillaume-Hofnung, *Le référendum*, Paris, PUF, 1987; Jean-Louis Quermonne, “Le référendum: essai de typologie prospective”, *Revue du droit public*, 1985, s.577-589; Jacques Robert, “L’aventure référendaire”, *Recueil Dalloz Sirey*, 1984, 41e Cahier, Chronique XL, s.241-252.
 3. Benzer tanımlar için bkz. Philippe Ardant, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, 6. B, 1994, s.177; Joseph Barthelemy ve Paul Duez, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Librairie Dalloz, 1933, s.112; Michel Henry Fabre, *Principes républicains de droit constitutionnel*, Paris, L.G.D.J., 1970, s.219; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.680.
 4. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yahya K. Zabunoğlu), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, s109-109. Söz konusu tez

“Plebisit, belli bir dönemde iktidarı fiilen ellerinde bulunduranların, hazırladıkları anayasa taslağını, bir tartışma ortamı yaratmaksızın, blok halinde ‘evet’ ya da ‘hayır’ ile sonuçlanabilecek bir halkoylamasına sunmalarıdır⁵.

Görüldüğü gibi plebisit, temelinde bir halkoylamasıdır. Bu nedenle, plebisit ile referandumun birbirinden özenle ayrılması gerekir. Referandum ile plebisit arasında, genellikle kabul edildiği üzere *şu farklar vardır*:

Referandumda bir ‘sorun’, plebisitte ise bir ‘adam’ söz konusudur. Birincisinde bir *metin* oylanır; ikincisinde ise bir *isim*⁶.

Referandum ile plebisit arasında bir diğer fark ise, *demokratiklik* bakımından ortaya çıkmaktadır. Referandum, demokratik bir usûldür: Halk etkenidir, öznedir; karar alma sürecinin başına, ortasına ve sonuna katılır. Plebisit ise, anti-demokratik bir usûldür: Halk edilgendir, nesnedir; karar alma sürecinin sadece sonuna katılır. Referandumun yapılmasını isteyen, halkın seçtiği temsilcilerdir. Oylanan şey ise, halkın temsilcilerinin hazırladığı metindir. Oysa plebisite başvuranlar, fiilî iktidar sahipleridir. Oylanan şey ise, halkın katılımı olmadan hazırlanan metinler, fiilî yönetimlerin oldubittileri, karar ve eylemleridir. Kısaca plebisit, diktatörlerin, anti-demokratik yöneticilerin kendilerine meşruluk kazandırmak için başvurdukları bir halkoylamasıdır⁷.

Görüldüğü gibi plebisit, referandumdan bir *sapma*; onun sezarizm anlamında, *bozulması, kötüye kullanılması*⁸. Plebisit, referandumun ‘ikiyüzlü’ bir biçimi⁹; demokrasi alanında sezarizmin bir *ustalığı*, bir *oyunudur*¹⁰. Özetle, temelinde demokratik bir usûl olan referandumun anti-demokratik hale getirilmesidir. Plebisit, Prélot’un deyimiyile ‘*mono-demokratik bir kombinezon*’¹¹, Burdeau’nun deyimiyile ‘*demokrasinin baştan çıkarılması*’dir¹².

daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır. Bkz. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 1. Baskı, 1998, 2. Baskı, 2016, s.87-92.

5. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s.252; Bernard Chantebout, *Droit constitutionnel et science politique*, Paris, Armand Colin, 1985, s.33; Georges Vedel, *Manuel élémentaire de droit constitutionnel*, Paris, Sirey, 1949, s.115; Georges Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, LGDJ, 1969, s.82.
6. Maurice Duverger, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, PUF, Paris, 1962, s.229; Robert, “L’aventure référendaire”, *op. cit.*, s.245; Kemal Gözler, “Halkoylamasının Değeri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XL, 1988, Sayı 1-4, s.98-99.
7. Gözler, “Halkoylamasının Değeri”, s.99; Taha Parla, “İki Tür Halkoylaması: Referandum ve Plebisit”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1986.
8. Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, s.82; Vedel, *op. cit.*, s.s.115.
9. Pierre Pactet, *Institutions politiques, Droit constitutionnel*, Paris, Masson, 1985, s.71.
10. Marcel Prélot, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1963, s.203.
11. *Ibid.*
12. Georges Burdeau, *Traité de science politique*, Paris, LGDJ, 1950, c.III, s.230.

Ayrıca belirtmeli ki, referandum, kolayca plebisite dönüştürülmeye elverişli bir usüldür. Referandum, bir 'kuvvetli adam' heveslisinin elinde kolayca amacından saptırılabilir¹³. Bu durumda halk, bir metni onayladığını sanırken, gerçekte bir adama sınırsız bir iktidar verir. Plebisit, bir kuvvetli adam heveslisinin kendisine karşı çıkabilecek hiçbir muhalifi olmadan, rakiplerine propaganda özgürlüğü tanımadan, kendi iktidarını halka onaylatmasıdır. Plebisit, muhalefetsiz seçim; rakipsiz yarışır¹⁴.

Plebisit usûlünde anayasa tasarısı, halkın dışında ve onun hiçbir katılımı olmaksızın hazırlanır. Bu hazırlama görevi genellikle, fiili iktidarı elinde bulunduranlar tarafından atanan bir komisyona verilir¹⁵.

Hazırlanan anayasa tasarısı dar bir özgürlük ortamında halkoyuna sunulur. Tasarı üzerinde herhangi bir tartışmaya, özellikle aleyhte eleştiriye izin verilmez. Halk baskı altında tutulur; şiddet uzaktan ya da gerektiğinde yakından hissettirilir; özetle, oylama esnasında bir '*korku atmosferi*' hâkimdir¹⁶.

Ancak, plebisitin salt korkuya dayandığını söylemek, her zaman gerçeklerle bağdaşmaz. Şüphesiz, plebisitin birinci tekniği şiddettir; ama XX'nci yüzyılın totaliter rejimlerinde uygulanan mobilizasyon teknikleri, bize şiddetin, plebisitin tek tekniği olmadığını göstermiştir. Plebisit, şiddetin yanında halkın duyarlılığının sömürüsü üzerine kuruludur: Önce halkın duyarlılığı, kendisinden geçinceye dek yükseltilir; neticede halk, kendisine sunulan metni, sadece *korkuyla* değil, *coşkuyla*, *hayranlıkla*, *vecdle*, *kendisinden geçercesine* kabul eder. Özetle plebisit, gerek korkuyla, gerek coşkuyla *halkın egemenliğinden vazgeçirtilmesidir*. Burdeau'nun deyiimiyle plebisit, '*ele geçirilmiş egemenlik*'tir¹⁷. (...)

Plebisitlerden her zaman 'evet' sonucunun çıktığı görülmüştür. (...) Aslında, yukarıda açıklamaya çalıştığımız, plebisitin hazırlanma yöntemi, halka sunulurken yaratılan psikolojik ortam ve blok halinde oylama zorunluluğu göz önüne alınırsa, bu sonuç bir sürpriz değildir. Ne var ki, oylamada ezici bir çoğunlukla evet oyu çıkması, halkın o anayasayı benimsediği anlamına gelmez. Tam tersine, yurttaşların, siyasal düzensizliğin artması ve belirsizliğin sürmesi ile sunulan metnin onaylanması arasında bir tercih yapmaya zorlandığını ve ikincisine halkın boyun eğdiğini gösterir^{18,19}.

13. Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara, AÜHF Yayını, 1981, s.300.

14. Jacques Cadart, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, 1975, c.I, s.189; Gözler, "Halkoyulamasının Değeri", s.102.

15. Chantebout, *op. cit.*, s.33; Pactet, *op. cit.*, s.71; Prélôt, *op. cit.*, s.203.

16. Chantebout, *op. cit.*, s.33; Pactet, *op. cit.*, s.71; Prélôt, *op. cit.*, s.203.

17. Burdeau, *Traité de sicence politique, op. cit.*, c.III, s.230.

18. *Ibid.*, c.III, s.231.

19. Buna örnek olarak belirtelim ki, 1982 Anayasasının kabulü için yapılan oylamanın bir referandum değil; bir plebisit olduğu ileri sürülmüştür. Çünkü, bir kere bu oylamada hayır oyla-

Tüm bu nedenlerden dolayı plebisit, halk egemenliğinin kullanılmasının bir 'parodi'si, bir adamın halktan meşruluğu 'müsadere etmesi' ya da en azından halkın 'iradesinin fesada uğratılması'²⁰ olarak görülebilir. Özetle plebisit, *çok ağır kusurlarla* lekelidir²¹.

Plebisitin en güzel örneği olarak, Fransa'da VIII'nci yılda (1799) Napoléon Bonaparte'ın halka kabul ettirdiği Anayasa gösterilebilir. Napoléon, kendisine karşı oldukça saygılı davranan bir komisyon tarafından hazırlanan anayasayı, üzerinde hiçbir tartışma yapılmasına müsaade etmesizin halkoyuna sunmuştur²². Bu nedenle, bu tür anayasa yapıcılığına 'Bonapartist Anayasacılık' denmektedir²³.

Daha sonraları, otoriter rejimlerin hemen hemen hepsi, kendilerini demokratik bir kılıf altında gizleyebilmek için bu yola başvurmuşlardır. Genelştirilerek denebilir ki, plebisit otoriter anayasa yapmanın normal tarzıdır. Otoriterler, plebisite demokratik bir anlam atfederler. Böylece kendilerini meşrulaştırdıklarına inanırlar. XX'nci yüzyılın Faşist rejimleri, daha da ağırlaştırılmış koşullarda bu usülü sıkça kullanmışlardır²⁴.²⁵

2011 yılında yayınladığım *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* isimli kitabımda da plebisit hakkında şunları yazmışım:

“Referandum demokratik, plebisit ise anti-demokratik bir usüldür²⁶. Plebisitte de, referandumda olduğu gibi, biçimsel olarak, bir kanun veya anayasa tasarısı onay için halkın oyuna sunulur. Gerçekte ise, halk bu kanun veya anayasa tasarısını kabul ederken, bu tasarımı hazırlamış kişiye büyük bir iktidar vermiş olur. Bu nedenle bazı yazarlar, referandumda bir *metnin*, plebisitte ise bir *kişinin* oylandığını belirtmektedirler²⁷. Gerçekten de, plebisit usü-

rının çok çıkması halinde ne yapılacağı belirtilmemiş; yani, vatandaşlar, 1982 Anayasası ile bir “kaos” arasında tercih yapmak zorunda bırakılmıştır. Diğer yandan partiler kapatılmış; “evet” oyu için devlet propagandası yapılmış; ama, hayır oyu içinse propaganda yasaklanmıştır (Bkz. Bülent Tanör, *İki Anayasa: 1961-1982*, İstanbul, Beta, 1986, s.105-107; Bülent Tanör, *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, İstanbul, BDS Yayınları, 1990, s.311-314).

20. Kıyas caizse, plebisit, medenî hukuktaki iradeyi fesada uğratan hallere benzetilebilir.

21. Burdeau, *Traité de sience politique, op. cit.*, c.III, s.231.

22. *Ibid.*

23. Teziç, *op. cit.*, s.156.

24. Cantebout, *op. cit.*, s.33; Burdeau, *Droit constitutionnel, op. cit.*, s.82; Pactet, *op. cit.*, s.71.

25. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yahya K. Zabunoğlu), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, s109-109. Söz konusu tez daha sonra kitap olarak yayımlanmıştır. Bkz. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 1. Baskı, 1998, 2. Baskı, 2016, s.87-92.

26. Cadart, *op. cit.*, c.I, s.211; Prélot, *op. cit.*, s.203; Burdeau, *Traité de sience politique, op. cit.*, c.III, s.230.

27. Robert, *op. cit.*, s.245; Charles Cadoux, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Cujas, 3. B., 1988, s.183.

lünde, halkoylaması, halka sunulan metni hazırlayan kişiye karşı yapılan bir güven oylaması niteliğine bürünür. (...) Üstelik plebisit usûlüne genellikle olağanüstü dönemlerde ve anti demokratik usûller altında başvurulur. Genelde, otoriter eğilimli bir yönetici, iktidarını daha da güçlendirmek için, bir halkoylaması organize eder. Ancak bu oylama kısıtlı bir özgürlük ortamında yapılır”²⁸.

Bundan tam 29 yıl önce 1988’de *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisinde* yayınladığım “Halkoylamasının Değeri” başlıklı makalemde de halkoylamasının nasıl amacından saptırılabilceği ve nasıl bir “güven oylaması”na dönüştürülebileceği konusunda yazdıklarımı aşağıda aynen aktarıyorum:

“(…) Siyasal partiler, halkoylamasının amacını kolaylıkla saptırabilirler. Zira, her halkoylamasının yapısında bir ‘güven oylaması’ saklıdır. Halkoylamasına sunulan bir metne evet/hayır demekle, o metni hazırlayan kişiye evet/hayır demenin birbirinden kolayca ayırlamayacağı söylenebilir. Bir başka anlatımla, bir metne evet/hayır demek, o metni hazırlayan kimseye evet/hayır demekle aynı anlama gelebilir²⁹. Halkoylamasının güven oylamasına dönüşmesi, sadece, muhalefet partilerinin etkileriyle meydana gelmiyor. Devlet ya da hükümet başkanları da sık sık, eğer halkoylamasından istedikleri sonucu alamazlarsa istifa edeceklerini bildirmektedirler. Bu ‘istifa tehditleri’ de, halkoylamasının amacını saptırmakta, onu, bir ‘güven oylamasına’ dönüştürmektedir³⁰. Bu nedenlerden dolayı, her halkoylamasının yapısında, bir güven oylamasına dönüşme eğilimi vardır. (...)”

Diğer yandan, yukarıda da açıklandığı gibi, halkoylamaları, kolaylıkla güven oylamasına dönüşebilir: Her halkoylaması, yapısından bir güven oylaması saklar. Türkiye gibi, olumsuz çoğunlukların egemen olduğu bir ülkede, güven oylamasına dönüşmüş bir halkoylaması hükümet için bir ‘intihar oylaması’ demektir. Zira, hükümet, söz konusu olumsuz çoğunluklar nedeniyle, halkoylamasından istediği sonucu alamayacak ve istifa etmek zorunda kalacaktır”³¹.

Şimdi yukarıda verilen teorik bilgiler ışığında 16 Nisan 2017’de halkoylamasının bir “referandum” mu, yoksa bir “plebisit” mi olduğunu inceleyelim.

28. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2011, c.I, s.683-684.

29 Jean-Louis Quermonne, “Le référendum: Essai de typologie prospective”, *Revue du droit publique*, 1985, No 3, s.587-589.

30. Cadart, *Institutions, op. cit.*, s. 192-193; Cadart, “Les inconvénients...”, *op. cit.*, s.287-290.

31. Kemal Gözler, “Halkoylamasının Değeri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XL, 1988, Sayı 1-4, s.97-113 (<http://www.anayasa.gen.tr/halkoylaması.htm>).

II. 16 NİSAN 2017 HALKOYLAMASININ REFERANDUM - PLEBİSİT AYRIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bir halkoylaması “referandum” mu, yoksa onun bir sapması olan “plebisit” mi olduğu řu dört soru yardımıyla anlaşılır:

A. AMAÇ SAPTIRMASI VAR MI?

Yukarıda “Teorik Çerçeve” başlığı altında açıklandığı gibi bir referandum ile plebisit arasındaki birinci fark, bir amaç saptırmasının olup olmadığıdır.

16 Nisan 2017’de 18 maddeden oluşan 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu oylayacağız. Yani halkoylamasının konusu, bir *isim* değil, bir *metin*dir. “Evet” oyları çoğunlukta çıkarsa bu metin yürürlüğe girecek, “Hayır” oyları çoğunlukta çıkarsa bu metin yürürlüğe girmeyecektir. İster “Evet”, ister “Hayır” oyu çıkarsın, bir kişinin görevi sona ermeyecek veya bir başka kişi bir makama seçilmeyecektir. Yani 16 Nisan 2017 halkoylaması, bir “seçim” değil, bir “referandum”dur.

Ne var ki, kamuoyunda şahit olduğumuz bazı tartışmalarda bu konuda, gerek “Evet” oyu, gerekse “Hayır” oyu lehine yapılan propagandalarda şüpheye yol açan ifadeler, tereddüt uyandırıcı argümanlar kullanılıyor.

“Evet” oyu lehine propaganda yapanların çok iyi bilmesi gerekir ki, 16 Nisan’daki halkoylamasına verilen oy başka, seçmenlerin Cumhurbaşkanına güveni başka şeydir. Halkoylamasında verilen “Evet” oyu Cumhurbaşkanına verilen “Evet” oyu demek değildir. 2014 Cumhurbaşkanı seçimlerinde görevdeki Cumhurbaşkanı için oy vermiş bir seçmen pekâlâ 16 Nisan 2017 halkoylamasında Anayasa değişikliğine karşı “Hayır” oyu kullanabilir. Halk Cumhurbaşkanını seçmek için oyunu 2019 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kullanacaktır; şimdi değil.

Aynı şeyi “Hayır” oyu lehine propaganda yapanların da iyi bilmesi gerekir. 2014 Cumhurbaşkanı seçimlerinde görevdeki Cumhurbaşkanı için değil, bir başka Cumhurbaşkanı adayı için oy vermiş bir seçmen pekâlâ 16 Nisan 2017 halkoylamasında Anayasa değişikliğine karşı “Evet” oyu kullanabilir. Cumhurbaşkanıya karşı olan seçmenin oyu, seçmendeki Cumhurbaşkanı aleyhindeki duygular provoke edilerek istenmemelidir. Seçmenden Cumhurbaşkanına karşı çıkmak için değil, önerilen hükümet sistemine karşı çıkmak için oy istenmelidir.

Halkoylaması Cumhurbaşkanı hakkında yapılan bir “güven oylaması”na dönüşürse, bundan her iki kesim de zararlı çıkar.

“Evet” oyu lehine propaganda yapan iktidar tarafından halkoylaması bir “güven oylaması”na dönüştürülürse ve halkoylamasında “Hayır” sonucu çıkarsa, Cumhurbaşkanının demokratik meşruluğu, görev süresi bitmemesine rağmen sorgulanmaya başlanır; Cumhurbaşkanı ve/veya Hükümet istifa etmek zorunda kalabilir. İktidarın kendisi tarafından güven oylamasına dönüştürülmüş bir “Hayır” oyu iktidar için “intihar oylaması” olabilir. Tarihte bunun örnekleri görülmüştür. Aşağıda ayrıca açıklayacağımız gibi Fransa’da 27 Nisan 1969’da kendi gittiği halkoylamasını kaybedince Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle istifa etmek zorunda kalmış ve siyasal hayatı son bulmuştur.

“Hayır” oyu lehine propaganda yapan güçler tarafından halkoylaması güven oylamasına dönüştürülürse ve halkoylamasında “Evet” sonucu çıkarsa, başta anamuhalefet partisi olmak üzere “Hayır” oyu lehine propaganda yapanlar, siyasî iktidar karşısında güçlerini yitirirler; artık haklı oldukları konularda bile muhalefet yapma imkân ve güçlerini kaybederler. Oysa her demokrasinin olduğu gibi, Türk demokrasinin güçlü bir muhalefete ihtiyacı vardır.

Bu makalenin yazıldığı tarih itibarıyla, halkoylamasının amacından saptırılıp saptırılmadığı konusunda kesin bir hüküm vermek için zaman henüz erken. Ancak halkoylamasını amacından saptırmaya yönelik söylemlerin mevcut olduğu bir vakıa. Geriye kalan bir buçuk ay içinde halkoylamasının amacından saptırılması riski vardır. Bu konuda dikkatli olunmalıdır.

B. BASKI ORTAMI VAR MI?

Yukarıda “Teorik Çerçeve” başlığı altında açıklandığı gibi referandum ile plebisit arasındaki ikinci fark, referandumun özgür, plebisitin ise baskı ortamında yapılıyor olmasıdır. Bu fark açısından bakıldığında 16 Nisan’da yapılacak olan halkoylamasının serbestlik içinde yapılıp yapılmadığı hususu tereddüt-lüdür. Bu tereddüde yol açan veriler şunlardır:

1. Ülkede Olağanüstü Hâl Rejimi Yürürlüktedir

Bilindiği gibi olağanüstü hâl, temel hak ve hürriyetleri aşırı ölçüde sınırlandıran bir rejimdir. İdeal olan halkoylamasının olağanüstü hâl olmadan yapılmasıdır. Ülkede olağanüstü hâl var iken Anayasanın değiştirilmesinin ne kadar yerinde olduğu sorgulanabilir. Nitekim dünyada pek çok anayasa ülkede olağanüstü hâl var ise anayasa değişikliği yapılmasını yasaklamaktadır. Örneğin 1978 İspanyol Anayasası (m.169), 1976 Portekiz Anayasası (m.269), 1994 Belçika Anayasası (m.196), 1988 Brezilya Anayasası (m.60) olağanüstü hâller-

de anayasa değişikliği yapılmasını yasaklamaktadır³². Benzer bir hüküm bizim Anayasamızda yoktur. Dolayısıyla olağanüstü hâl var iken Anayasa değişikliği yapılması Anayasaya aykırı değildir. Ancak anayasaya aykırı olmasa da olağanüstü hâl döneminde anayasanın değiştirilmesi yerindelik açısından eleştiriye açıktır. Olağanüstü hâl koşulları halkoylamasının plebisite dönüştürülmesine yol açabilir.

Nitekim Başbakan Binali Yıldırım da 27 Kasım 2016 tarihinde *Hürriyet* Gazetesinden Fatih Çekirge'ye, olağanüstü hâl döneminde referanduma gidilmeyeceğini beyan etmiş ve şöyle demişti:

“Şimdi, referandum olması halinde, elbette kimseye, ‘OHAL altında seçime gidildi... OHAL şartlarında referandum yapıldı’ gibi bir söz söyleme fırsatı vermez. Bu nedenle referandum öncesi OHAL kaldırılır diye düşünüyorum”³³.

Ne var ki, Başbakan Binali Yıldırım, izleyen aylarda, sebebini de açıklamaksızın, olağanüstü hâl koşullarında halkoylaması yapılamayacağı yolundaki görüşünden vazgeçmiştir.

Olağanüstü hâl rejiminin, halkoylamasının serbestliği üzerinde zararlı etkileri olabilir. Bir kere, olağanüstü hâl süresinde Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun olağanüstü hâl KHK'si çıkarma yetkisi vardır ve bu KHK'lerle normal dönemde yapılamayacak pek çok işlem (kamu görevinden çıkarma, dernek kapatılması, malvarlığına el konma) sorgusuz sualsiz yapılmaktadır. 100 bin kişinin kamu görevinden çıkarıldığı, pek çok derneğin, vakfın, şirketin, sendikanın, televizyonun, gazetenin, vs. kapatıldığı ve malvarlıklarına el konulduğu bir dönemde halkoylamasının serbestçe yapılabileceği iddiası insana pek inandırıcı gelmiyor.

Diğer yandan olağanüstü hâl mevzuatı, Bakanlar Kuruluna, vali ve kaymakamlara, başta toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama yetkisi olmak üzere pek çok yetki vermektedir. Bu yetkilerin kullanılabilirdiği bir ortamda halkoylamasının serbestçe yapılabileceği iddiası çok da ikna edici bir iddia değildir.

Vakıa şu ki, ülkede uygulanan olağanüstü hâl rejimi, 16 Nisan halkoylamasının serbestliği üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Bu durum, halkoylamasının demokratikliği üzerinde bir gölge olarak kalacaktır.

32. Bu konuda bkz: Kemal Gözler, *Le pouvoir de révision constitutionnelle*, Villeneuve d'Ascq, Presses universitaires du Septentrion, 1997, c.I, s.123 (<http://www.anayasa.gen.tr/prc-pdf.htm>).

33. Fatih Çekirge, “Başbakandan Önemli Açıklamalar”, *Hürriyet*, 27 Kasım 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fatih-cekirge/basbakandan-onemli-aciklamalar-40290150>.

2. “Hayır” Propagandası Üzerinde Baskı Örnekleri

“Hayır” oyu lehine propaganda yapan kişi, grup ve kurumlar üzerinde yapılan baskılara onlarca örnek vermek mümkün. Neredeyse gazetelerde her gün yeni bir baskı örneği haberi okuyoruz. Cumhuriyet Halk Partisi İnsan ve Doğa Hakları Başkanlığı “Hayır” diyenlere yapılan baskının somut örneklerinin derlendiği bir rapor yayınladı. Raporda 1 Mart 2017 tarihi itibarıyla 78 adet somut örnek var. Raporda göre “Hayır kampanyası yürüten en az 107 kişi gözaltına alındığı”; “2 gazeteci işten atıldığı”; “Çanakkale ve Kocaeli’de salon tahsisleri iptal edildiği”; “bir sendika başkanına silahlı saldırı düzenlendiği”; “Haziran Hareketi üyesi bıçaklandığı” iddia edilmektedir³⁴.

Bu iddialara tek tek, isim, yer ve tarih belirtilerek örnekler verilebilir. Ancak bu iş, bu makalenin sınırlı hacminde yapılabilecek bir şey değildir. Zaten bu makalenin konusu açısından böyle bir detaylı çalışmaya ihtiyaç da yoktur. Burada sadece şunu söyleyelim: Bu iddialar, Türkiye’de halkoylamasında “Hayır” oyu lehine yapılan propagandasının tam bir serbestlik ortamında yapılmadığına ilişkin tereddütlerin dogmasına yeterlidir.

Anayasa Değişikliği Kanunu, halkoylamasına 11 Şubat 2017 günü sunuldu. O günden bugüne sadece yirmi gün geçti. CHP’nin yukarıda rapor ettiği iddialar, halkoylamasının bir plebisite dönüşme ihtimalinin ciddiyetini gösteren üzücü iddialardır. Halkoylamasına, bu satırların yazıldığı gün itibarıyla daha bir buçuk ay vardır. Umarız bu üzücü örneklerle başka iddialar eklenmez.

Bu arada belirtelim ki “Hayır” oyu propagandası yapanlara karşı sadece gözaltına alma, para cezası verme gibi resmî makamlar tarafından baskı uygulanmadığı, propaganda yapan kişilerin aynı zamanda gayriresmî ve hatta kanun dışı birtakım baskılara da maruz kaldıkları yolunda iddialar var. “Hayır” oyu lehine propaganda yaptı diye saldırıya uğrayan ve hatta bıçaklanan insanların olduğu iddia ediliyor.

Yukarıdaki iddialara bakıldığında 16 Nisan halkoylamasının plebisite benzer yanlarının olduğu sorusu haklı olarak sorulabilir. Yukarıda “Teorik Çerçeve” başlığı altında açıklandığı gibi, baskının olduğu, korku atmosferinin hüküm sürdüğü yerde yapılan halkoylamasının “plebisit”e dönüşme ihtimali vardır.

C. SERBEST VE ADİL BİR TARTIŞMA ORTAMI VAR MI?

Bir halkoylamasının “plebisit” niteliğinde bir oylamaya dönüşmemesi için, ülkede halkoylaması sürecinde serbest ve adil bir tartışma ortamının olması ge-

34. “CHP, 'hayır' diyenlere baskıyı 78 maddeyle raporladı”, T24, 2 Mart 2017, <http://t24.com.tr/haber/chp-hayir-diyenlere-baskiyi-78-maddeyle-raporladi,391520>

rekir. Halkın “Evet” veya “Hayır” lehine yapacağı tercihin bir anlamının olabilmesi için, gerek “Evet”, gerekse “Hayır” lehine olan görüşleri serbestçe öğrenmesi ve bunları tartması gerekir. Bunun için ise, halka bu görüşlerin serbestçe ve eşit imkanlar dahilinde sunulması lazımdır. Şimdi bu açıdan 16 Nisan halkoylaması öncesindeki durumu görelim:

1. Ülkede Serbest Bir Tartışma Ortamı Yoktur

Hükûmet aksini iddia etse de, 20 Şubat 2017 tarihinde *anayasa.gen.tr*'de yayınladığım “Anayasa Değişikliği Karşısında Anayasacıların Suskunluğu Üzerine” başlıklı makalemde ayrıntılarıyla gösterdiğim gibi, bugün Türkiye’de Anayasa değişikliği karşı olarak başta anayasacılar olmak üzere pek çok kişi konuşmaktan korkuyor³⁵. İstisnaen konuşanların başına da pek çok şey geliyor. Örneğin Anayasa değişikliğine karşı pek çok yazı yazan Prof. Dr. İbrahim Ö. Kaboğlu ve Doç. Dr. Murat Sevinç, 7 Şubat 2017 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 686 sayılı Olağanüstü Hal KHK’si ile kamu görevinden çıkarıldı.

Sadece anayasacılar değil, diğer meslek grupları, sivil toplum kuruluşlarının referanduma sunulan anayasa değişikliği aleyhine propaganda yapması çok zor. Bunların üzerinde baskı var. Hatta bazen propaganda yapmaları resmen yasak. Bu sadece resmî kanallardan gelen bir baskı değil, özel sektörün kendi içinde de işleyen bir baskı. Örneğin Kanal D televizyonu, kişisel *Twitter* hesabından “Hayır” oyu vereceğini açıklayan haber spikeri İrfan Değirmenci’yi 11 Şubat 2017 günü işten atmıştır³⁶.

Halkoylaması sürecinde serbest bir tartışma ortamının olmaması, o halkoylamasının bir plebisiter nitelikte bir oylama olduğunu gösteren emarelerden biridir.

2. Ülkede Adil Bir Tartışma Ortamı da Yoktur

Bugünlerde “Evet” oyu lehine çok güçlü bir propaganda yapılıyor. Televizyon kanallarının neredeyse tamamına yakını, hiçbir sınır tanımadan, en ufak bir çoğulculuk anlayışına saygı göstermeden, yoğun bir “Evet” kampanyası yürütüyorlar. Bir iki kanal, sözde tarafsız bir yayın politikası yürüttüklerini söylüyorlar. Ama bunlar da “Evet” oyu lehine tanıdıkları süreyi, “Hayır” oyu lehine tanımıyorlar. Dahası bu sözde “tarafsız” kanallar “Hayır” tezini savunan pek

35. Kemal Gözler, “Anayasa Değişikliği Karşısında Anayasacıların Suskunluğu Üzerine Bir Deneme”, <http://www.anayasa.gen.tr/suskunluk.pdf> (Konuluş Tarihi: 20 Şubat 2017)

36. *Cumhuriyet*, 12 Şubat 2017,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/674763/_Hayir__dedigi_icin_isten_cikarilan_irfan_Degirmenci__Birileri_de_artik_konusmayi_goze_alabilir_umarim.html

çok akademisyene boykot uyguluyorlar. Televizyon kanallarında “Hayır” sesi ya hiç çıkmıyor ya da çok cılız çıkıyor.

Gazetelerin durumu da tamamen aynı. *Cumhuriyet* gibi bir iki gazete dışında “Hayır” oyunu savunan gazete yok.

“Hayır” oyu lehine görüşler, sadece *T24*, *Diken*, *Odatv*, *Gazeteduvar*, *Bianet* gibi sınırlı sayıda internet sitesinde yer bulabiliyor.

Sosyal medyada ise kişiler, “Hayır” oyu lehine bir cümle yazmayı bırakın, “Hayır” oyu lehine başkaları tarafından yazılmış yazıları paylaşmaya bile cesaret edemiyorlar.

Çünkü herkes şu ya da bu şekilde korkuyor. İktidar aksini de söylese bugün iktidar gibi düşünmeyen herkes korku içinde. İfade hürriyetinin olmadığı, korku atmosferinin hüküm sürdüğü bir ortamda yapılan bir halkoylamasına “plebisit” denir.

“Hayır” oyu lehine propaganda yapılmasından korkulurken, “Evet” oyu lehine ise her çeşit propaganda yapmak serbest. “Evet” oyu lehine görüşlere bütün kanallar açık.

“Evet” oyu lehine yapılan propaganda ile “Hayır” oyu lehine yapılan propaganda arasında daha pek çok eşitsizlikler var. Devlet organlarının “Evet” veya “Hayır” oyu lehine propaganda konusunda tavırları nötr değil. Örneğin Anayasamızın yürürlükteki mevcut şekline göre “tarafsız” olması gereken Cumhurbaşkanının “Evet” veya “Hayır” oyu karşısında tarafsız davrandığını söylemek mümkün mü?

D. HALK VECDE GETİRİLİYOR MU?

Yukarıda “Teorik Çerçeve” başlıklı kısımda açıklandığı gibi plebisitin sadece baskı ve korkuya dayandığını söylemek her zaman doğru değildir. Plebisit, aynı halkın vecde getirilmesine, halkın duyarlılığının sömürüsü üzerine de kuruludur: Önce halkın duyarlılığı, kendisinden geçinceye dek yükseltilir; neticede halk, kendisine sunulan metni, sadece korkuyla değil, coşkuyla, hayranlıkla, vecitle, kendisinden geçercesine kabul eder.

Hâliyle böyle vecde getirme için ayrıca ve açıkça halka “evet oyu ver” denmesine de gerek yoktur; bu açıkça denmeden bu amaca yönelik pek çok teknik ve taktik kullanılabilir.

Bu açıdan Adalet ve Kalkınma Partisinin halkoylaması kampanyasında kullandığı 24 Şubat 2017 günü lanse edilen “*Geleceğe Cüret Et*” başlıklı video güzel bir örnek olarak zikredilebilir. Propaganda filminde “Alparslan ile Ana-

dolu'ya giriş, Fatih ile büyük fetih, II. Abdülhamit'le yükselen Hilafet bayrağı, Atatürk ile var edilen Cumhuriyet"³⁷ anlatılıyor ve bu büyük isimlerden sonra günümüz Türkiye'si ve günümüzdeki Cumhurbaşkanı gösteriliyor. Propaganda filminde referandum kelimesi zikredilmiyor. Ama film referandumda propaganda malzemesi olarak kullanılıyor. Adeta referandum öncesi şu günlerde, "Alparslan ile Anadolu'ya giriş, Fatih ile büyük fetih, II. Abdülhamit'le yükselen Hilafet bayrağı, Atatürk ile var edilen Cumhuriyet" gibi kritik bir dönemden geçtiğimiz izlenimi uyandırılıyor. Bunun referandum öncesinde seçmenin duygularını tahrik etme amacına yönelik olmadığını kim söyleyebilir?

Gerçekte bu filmin iddiası referandumun konusuyla ilgisiz, *irrelevant* bir iddiadır. Referandumda oylanacak şey bir hükûmet sistemi. Alparslan, Fatih, Atatürk ise düşmanlar ile savaşmış liderler. Referandum ise bir savaş değil, Referandumda karşı taraf da bir düşman değil; vatan evlatları. 16 Nisan 2017 referandumunun "Anadolu'ya giriş" ile, "İstanbul'un fethi" ile, "Kurtuluş savaşı" ile ne ilgisi var? Bugün aynı önemde bir dönemden mi geçiyoruz? Kimsenin unutmaması gerekir ki, referandum bir savaş değil ve referandumda "Hayır" oyu kullanacaklar da birer düşman değil. Dolayısıyla "Evet" oyunu savunanların "geleceğe cüret eden" Alparslan, Fatih, Atatürk'e benzetilmesinin konuyla ne ilgisi var?

Keza yine "Geleceğe Cüret Et" videosunun lanse edildiği aynı gün (24 Şubat 2017 gecesi) TRT 1 ekranlarında "*Payitaht Abdülhamit*" isimli bir dizi başlatıldı; görmeyen kimse kalmaması diye bir haftadır üst üste gösteriliyor. Şüphesiz bu dizide "Referandum" kelimesi geçmiyor. Ama bu dizinin halkoylaması ortamında belirli bir psikoloji yaratma amacına hizmet etmediğini kim söyleyebilir?

Referandum sürecinde daha pek çok rastlantı var. Örneğin uzun zamandır çekildiği söylenen ve vizyona girmesi sürekli ertelenen, Cumhurbaşkanı'nın hayatını anlatan "Reis" filmi 3 Mart 2017 tarihinde vizyona girdi³⁸.

Muhtemelen bu tür bir propagandada yadırganacak bir şey olmadığını, bu tür halkı vecde getirme taktiklerinin seçim dönemlerinde her zaman uygulandığını söyleyenler olacaktır. Seçim kampanyasında "bizim partimizin genel başkanı Alparslan, Fatih Sultan Mehmet, Atatürk kadar önemli bir adamdır" diye iddia edilebilir. Çünkü seçimde kişiler seçilmektedir. Ama aynı iddia referandumda ileri sürülemez. Çünkü referandumda bir kişi seçilmez; bir kanun metni

37. Celal Kazdağlı, "AK Parti'nin "Evet" Sloganı "Geleceğe Cüret Et", *KanalA*, 24 Şubat 2017 <http://www.kanalahaber.com/yazar/celal-kazdagli/ak-partinin-evet-slogani-gelecege-curet-et-28186/>

38. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Reis_\(film\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Reis_(film))

oylanır. Seçim propagandası gibi referandum propagandası yapanlar, referandumda istedikleri neticeyi alamazlar ise bunun sonucuna katlanmak zorunda kalırlar.

Doğru karar verebilmesi için, insanların sadece korkudan değil, aynı zamanda vecden uzak olmaları gerekir. Her iki durumda da insan denen yaratık yanlış karar verir. Aklıyla değil, duygularıyla hareket edenler yanılır. Seçmene “cüret et” değil, “serin kanlı ol”, “doğru karar ver” demek gerekir.

* * *

16 Nisan 2017 halkoylamasını bir plebisite dönüştürülmesi riskine daha pek çok örnek verilebilir. Sanıyorum yukarıda örnekler böyle bir riskin benim bir vehmim olmadığını, gerçekçi bir risk olduğunu göstermek için yeterlidir.

III. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TEKLİFİNİN HAZIRLANMASI VE TBMM’DE KABUL EDİLMESİ SÜRECİNE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER

Sadece referandum süresine ilişkin değil, doğrudan doğruya 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanununun hazırlanması ve kabul ediliş sürecine ilişkin de pek çok eleştiri yapılabilir.

A. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TEKLİFİNİ KİM HAZIRLADI?

Anayasa Değişikliği Teklifi, Adalet ve Kalkınma Partisi üyesi 316 milletvekilinin imzasıyla 10 Aralık 2016 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunuldu. Hâliyle Anayasa Değişikliği Teklifi bu 316 milletvekili tarafından hazırlanmamıştır. Pek muhtemelen bu değişikliği teknik olarak hazırlayan bir veya birden fazla anayasa hukukçusu vardır. Şimdiye kadar, benim dikkatimden kaçmamış ise, değişiklik teklifini sahiplenen, “teklifi ben hazırladım” diyen anayasa hukuku profesörü veya “biz hazırladık” diyen anayasa hukuku profesörleri çıkmadı. Oysa her metin, bir fikrî eserdir; neticede eser sahibinin bilinmesi hem kendisinin, hem de kamuoyunun hakkıdır. Ben bu yönde bir açıklamaya rastlamadım. Gözümden kaçmış ise şimdiden özür dilerim.

Ben sadece, medyadan, Cumhurbaşkanlığı Başkanışmanı olan bir idare hukuku profesörünün Anayasa Değişikliği Teklifini “hazırlayan ekibin içinde bulunduğunu” beyan ettiğine şahit oldum³⁹. Bu ekibin kimlerden oluştuğunu bilmiyorum.

39. “Ajans 17”, *Haber Türk*, 7 Şubat 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=MOsNRtP3Ecg>.

Bundan önce yayınlanmış üç makalemde açıklanan yanlışlıklar göz önünde bulundurulduğunda Anayasa Değişikliği Teklifinin anayasa hukuku profesörünün veya profesörlerinin elinden çıktığı hususu çok şüphelidir.

Vakıa şu ki, Anayasa Değişikliği Teklifi sadece iki partinin katılımıyla kapalı kapılar ardında hazırlandı. Başka partilerden, çeşitli kurum ve kuruluşlardan ve özellikle de üniversitelerden görüş alınmadı. Keza özellikle teklif hazırlık safhasında iken anayasa hukukçularını incelemesine ve eleştirisine sunulmadı. Gayriresmî olarak birkaç anayasa hukukçusundan görüş alınıp alınmadığını ve keza alınmış ise bu “makbul” anayasa hukukçularının kimler olduğunu da bilmiyorum.

B. TEKLİFİN GÖRÜŞÜLMESİ SAFHASINDAKİ ACELE

Anayasa Değişikliği Teklifi TBMM Anayasa Komisyonunda sadece 10 gün içinde (20-29 Aralık 2016) yangından mal kaçırırçasına görüşüldü. Hazırlık safhasında yapılan yukarıdaki hatalar, Anayasa Komisyonu safhasında düzeltilebilirdi. Örneğin Anayasa Komisyonu Başkanı, görüşmelere başlamadan önce anayasa hukuku öğretim üyelerinin görüşlerini alabilirdi. Bunu yapmamıştır. Bunlar yapılmadan Teklifin görüşmelerine başlanmış ve Teklif çok da uzun boylu tartışmalar olmaksızın kabul edilmiştir.

Anayasa Değişikliği Teklifi, Anayasa Komisyonunda kabul edildikten TBMM Genel Kurulunda sadece 12 günde (9-21 Ocak 2017) jet hızıyla görüşülüp kabul edilmiştir. Maddeler üzerinde ciddi bir tartışma yapılmamıştır. Teklifin bütünü hakkında çoğu oldukça şiddetli tartışmalar olmuş olsa da, teklifin maddeleri hakkında teknik tartışmalar neredeyse hiç olmamıştır. Bütün görüşmelere teknik bir bakış açısı değil, hamaset hâkimdir. Neticede Anayasa Değişikliği Teklifi, TBMM Genel Kurulunda 21 Ocak 2017 tarihinde kabul edilmiştir.

Komisyon safhasında yangından mal kaçırırçasına görüşülen, TBMM Genel Kurulunda jet hızıyla kanunlaşan Anayasa Değişikliği Kanunu, TBMM Başkanlığında 12 gün bekletilip 2 Şubat 2017 günü Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir! Demek ki o kadar da acil değilmiş. Cumhurbaşkanlığına geldikten sonra, Cumhurbaşkanı da 9 gün bekletip, Anayasa Değişikliği Kanununu 11 Şubat 2017 tarihli Resmî Gazetede yayınladı. Demek ki Anayasa değişikliği Cumhurbaşkanı için de o kadar acil değilmiş.

C. GİZLİ OY İLKESİNİN İHLÂLİ

Anayasa Değişikliği Teklifinin TBMM Genel Kurulunda gizli oyla oylanması gerekirken, Teklif gerçekte açık oyla oylandı. Dahası bazı milletvekilleri

zarfın içine “kabul” anlamına gelen “beyaz” pulu koyduğu ispatlamak için, “çekimsiz” oy anlamına gelen “yeşil” ve “ret” oyu anlamına gelen “kırmızı” yuvarlakları kapalı oy verme yerinde belirtilen yere bırakmayıp ellerine alıp çıkışta parti komiseri milletvekillerine gösterdiler. Hatta bunu gizleme ihtiyacı hissetmeyip yuvarlakları havaya kaldırıp gösterenler oldu. Örnek fotoğraflar için 9-21 Ocak 2017 tarihli gazetelere, örnek video kayıtları için televizyon kanallarının internet sitelerindeki konuyla ilgili videolara bakılabilir.

Anayasamızın 175’inci maddesine göre oylama “gizli oyla” yapılır. Keza TBMM İçtüzüğü’nün “gizli oylama usûlü”nü belirleyen 148’inci maddesi de “milletvekillerine, beyaz, yeşil ve kırmızı renkte üç yuvarlak birden verilir. Bunlardan oy olarak kullanılacak yuvarlak, bunun için gösterilen kutuya atılır. Diğer iki yuvarlak ayrıca belirtilen yere bırakılır” demektedir.

Görüldüğü gibi oyunu açık kullanan ve keza kırmızı ve yeşil yuvarlakları belirtilen yere bırakmayan, yanında taşıyan ve diğer milletvekillerine gösteren milletvekilleri, gerek Anayasamızın 175’inci maddesini, gerekse TBMM İçtüzüğü’nün 148’inci maddesini çiğnemişlerdir. Anayasaya ve TBMM İçtüzüğüne böylesine apaçık bir şekilde çiğneyen milletvekillerinin bulunduğu bir ülkede, anayasanın üstünlüğü ilkesinin ne anlamı olabilir? Böyle bir ülkede Anayasa yapmanın, Anayasayı değiştirmenin ne anlamı olabilir?

Basında gizli oylama ilkesinin ihlâl edildiği günlerde milletvekillerinin oylarını açık kullanmaya zorlandıkları, milletvekilleri üzerinde baskı kurulduğu yolunda iddialar dile getirilmiştir.

Biri çıkıp, “Türkiye’de milletvekillerinin oyu üzerinde baskı kurulabiliyor. Sıradan vatandaşların oyu üzerinde baskı kurulmadığına ben inanmıyorum” dese ona karşı söyleyecek kimin, ne sözü olabilir? Keza milletvekillerinin gizli oy ilkesine riayet etmedikleri bir ülkede sıradan vatandaşlardan gizli oy ilkesine riayet etmelerini kim nasıl isteyecektir?

IV. UYARILAR

Keşke böyle bir Anayasa Değişikliği Teklifi TBMM’ye sunulmasaydı. Keşke TBMM’de Anayasa Değişikliği Teklifi reddedilseydi. Keşke Cumhurbaşkanı, bu Anayasa Değişikliği Kanununu halkoylamasına sunmayıp, bir kez daha görüşülmek üzere TBMM’ye geri gönderseydi. Ne var ki, bunlar olmadı ve Anayasa Değişikliği Teklifi Kanunu halkoylamasına sunuldu.

Artık yapılacak bir şey yok. Artık hiç olmazsa bu süreçte dikkatli olmak, memlekete daha fazla zarar vermemek, bu hatadan en az zararla çıkmaya bakmak gerek. Özellikle de halkoylamasının bir plebisite dönüştürülmemesine

dikkat etmek gerekir. Plebisite dönüşmüş bir halkoylamasının bu memleketeye bir faydası olmaz.

Bu konuda herkesin dikkatli olması gerekir. Şimdiye kadar çok yanlışlar yapıldı. “Hayır” oyu verecekleri terör örgütlerinin yanında gösterenler oldu. “Evet” sonucu çıkmaz ise, iç savaş çıkacağını söyleyenler oldu.

Mutlak tarafsızlık yükümlülüğü altında olmasına rağmen “Evet” lehine açıklamada bulunan rektörler, valiler, kaymakamlar, savcılar, kamu görevlileri oldu. Camide evet lehine propaganda yapmaya teşebbüs eden imamlar oldu. Bunlar yanlış şeyler.

Bu halkoylaması bir plebisit değil ise, gerek “Evet” oyu, gerekse “Hayır” oyu lehine propaganda özgürce ve eşit koşullarda yapılmalı. Koşulların eşit olmadığı bir yarış, yarış değildir. Silahların eşit olmadığı bir çarpışma, bir şövalye çarpışması değildir.

“Evet” oyu lehine devlet propagandasının yapıldığı “Hayır” oyu lehine görüş bildirenlerin baskı altında tutulduğu, üzerlerinde korku atmosferi estirildiği bir oylama demokratik bir oylama değildir.

* * *

Anayasa değişikliği konusunda yazdığım diğer bir makalede de belirttiğim gibi “barika-i hakikat, müsademe-i efkardan çıkar”; yani gerçeğin ışığı fikirlerin çarpışmasından doğar. Fikirlerin çarpıştırılmadığı bir ortamda doğruyu bulmak mümkün değildir. Fikirlerin çarpışması için ise, her fikre aynı serbestliğin, aynı ifade imkânının verilmesi gerekir.

Doğruyu bulmanın başka bir yolu da yoktur. Latince bir özdeyişle ifade edildiği gibi, doğruyu bulmak istiyorsan “*audi alterem partem* (karşı tarafı da dinle)”. Karşı tarafı dinlemeyenlerin, hatta karşı tarafı korkutanların, karşı tarafı susturanların doğruyu bulmasının imkân ve ihtimali yoktur.

Katolik Kilisesinde çok eski zamanlardan bu yana mevcut olan “şeytanın avukatı (*advocatus diaboli*)” denen bir uygulama vardır. Kilise, bir din ulusunu aziz ilân etmeden önce muhakkak o kişinin aleyhine olan görüşleri de dinler. Hatta Kilise, bu görüşlerin dile getirilmesi için kendi üyelerinden birisini “şeytanın avukatı” olarak görevlendirir; ondan ilgili kişinin aziz olarak ilân edilmesi tezi aleyhine olan argümanları dile getirmesini ister ve ancak ondan sonra kararını verir.

Doğru karar vermek isteyen insanlar, muhaliflerini şeytan olarak ilân etmezler; tersine onlara teşekkür ederler; eğer olur da muhalefet yapacak birileri çıkmaz ise, usûlen de olsa birinin “şeytanın avukatlığını” yapmasını isterler.

* * *

Plebisite dönüşen bir halkoylamasından çoğunlukla “evet” sonucu çıkar. Neticede zaten iktidarda olan kişilerin iktidarı daha da güçlenir ve iktidar süreleri daha da uzar. Ancak tarihte, az da olsa, referandumu plebisite dönüştüren iktidar sahiplerinin, kendi başvurdukları plebisiti kaybettikleri, kendi kazdıkları kuyuya kendilerinin düştüğü de olmuştur. Eğer bir siyasetçi, kendisi bir referandumu plebisite dönüştürmüş ise ve plebisitten istediği sonucu alamamış ise önünde istifa etmekten başka çare kalmaz. Fransa’da 27 Nisan 1969 halkoylaması bunun güzel bir örneğidir. Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle’ün isteğiyle referanduma gidilmiştir. De Gaulle gerçekte bir metin oylanmasına rağmen, zorunlu olmamasına ve hiç de gereği yokken, kendi adına halktan “Evet” oyu istemiştir. Referandumda % 48 “Evet”, % 52 “Hayır” sonucu çıkınca, sonuçlar açıklanır açıklanmaz istifa etmiş ve siyasetten bir daha geri dönmek üzere ayrılmıştır⁴⁰.

SONUÇ

16 Nisan 2017 halkoylaması, amacından saptırılıp bir plebisite dönüştürülme tehlikesiyle karşı karşıya. Plebisite dönüşmüş bir halkoylamasının bu memlekete bir faydası olmaz. İktidarın ve muhalefetin referandumu bir plebisite dönüştürecek söylem ve yöntemlerden uzak durması gerekir. 5.3.2017. K.G.

© 1.3.2017. Kemal Gözler.

DUYURU: Bu makalemin de içinde bulunduğu *Elveda Anayasa: 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler* (Bursa, Ekin, Mart 2017, VIII+192 sayfa) başlıklı kitabım **ÇIKTI** (10 Mart 2017). [Tanıtım: <http://www.anayasa.gen.tr/elveda-anayasa-kitap.htm>]

UYARI: Makaleden yapılacak alıntılarda makalenin anayasa.gen.tr deki linki (<http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.pdf>) şeklinde muhakkak belirtilmelidir.

NOT : Bu makale, önümüzdeki günlerde bir kağıt dergiye yayınlanması için göndermeyi düşündüğüm bir makalenin “hazırlık versiyonu”dur. **Kağıt dergide yayınlanıncaya kadar, bu makalede değişiklik, düzeltme ve geliştirme yapma hakkım saklıdır.** Kağıt dergide yaylandıktan sonra, buraya değil, kağıt dergiye atf yapılması rica olunur. Kağıt dergide *yayınlanıncaya kadar bu makaleye şu şekilde atf yapılabilir:*

Kemal Gözler, “Referandum mu, Plebisit mi?”, <http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.pdf> (Konuluş Tarihi: 5 Mart 2017).

40. Cadart, *Institutions politiques et droit constitutionnel, op. cit.*, s.198. Ayrıca bkz. Frédéric Bon, “Le référendum du 27 avril 1969: Suicide politique on nécessité stratégique?”, *Revue française de science politique*, Cilt XX, Nisan 1970, No. 2, s.205-223.

Bu makale ilginizi çektiyse, benzer konularda yazılmış şu makalelerim de ilginizi çekebilir:

1. Kemal Gözler, “Elveda Kuvvetler Ayrılığı, Elveda Anayasa: 10 Aralık 2016 Tarihli Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri”, <http://www.anayasa.gen.tr/elveda-anayasa-v2.pdf> (Konuluş Tarihi: 23 Aralık 2016).
2. Kemal Gözler, “Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ve Doç. Dr. Murat Sevinç’in Kamu Görevinden Çıkarılması Hakkında Bir Açıklama”, <http://www.anayasa.gen.tr/kaboglu-sevinc.htm> (Konuluş Tarihi: 9 Şubat 2017).
3. Kemal Gözler, “15 Temmuz Kararnameleri: Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukukî Rejiminin İfsadı Hakkında Bir İnceleme”, <http://www.anayasa.gen.tr/15-temmuz-kararnameleri.pdf> (Konuluş Tarihi: 17 Şubat 2017).
4. Kemal Gözler, “Anayasa Değişikliği Karşısında Anayasacıların Suskunluğu Üzerine Bir Deneme”, <http://www.anayasa.gen.tr/suskunluk.pdf> (Konuluş Tarihi: 20 Şubat 2017).
5. Kemal Gözler, “Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa *Neverland* Sistemi mi? 16 Nisan’da Neyi Oylayacağız?”, <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.pdf> (Konuluş Tarihi: 24 Şubat 2017).
6. Kemal Gözler, “16 Nisan’da Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Bir ‘Suistimalci Anayasa Değişikliği’ midir?”, <http://www.anayasa.gen.tr/suistimalci.pdf> (Konuluş Tarihi: 1 Mart 2017).

UYARI: Son birkaç makalem benim iznim ve bilgim olmaksızın çeşitli internet sitelerinde tam metin olarak yayınlanmıştır. Makalelerimin tanıtılması, daha büyük bir okuyucu kitlesi tarafından okunması her yazar gibi beni de mutlu eder. Ancak bunun yolu benim makalelerimin tam metin olarak iznim olmadan yayınlanması değildir. Makalelerimin tam metin olarak başka sitelerde yayınlanmasına rızam yoktur. İyi niyetle makalelerimi tanıtmak isteyenler var ise, bunun yolu, makalelerimi özetleyip veya makalelerimden makul ölçüde alıntı yapıp, tam metin için, makalenin *anayasa.gen.tr*’de yayınlandığı URL adresini link olarak vermelerinden geçer.

Ana Sayfa: <http://www.anayasa.gen.tr>

Editör: [Kemal Gözler](#)

E-mail: [kgozler\[at\]hotmail.com](mailto:kgozler[at]hotmail.com)

İlk Konuluş Tarihi: 5 Mart 2017, Saat 12:00

2. Düzeltme: 5 Mart 2017, Saat 19:00